

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

TILNING JAMIYAT TARAQQIYOTIDAGI O'RNI

Atoyeva Fotima Fatxiddin qizi

Atoyeva Zuhra Fatxiddin qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi talabalari

Ilmiy rahbar: Turg'unpo'latov Diyorbek Ro'zmamat o'g'li

O'zbek tilshunosligi kafedrasida o'qituvchisi

d.turgunpolatov@cspu.uz

Annotatsiya: maqolada tilning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni va ahamiyati ilmiy jihatdan yoritiladi. Til insonlar o'rtasidagi asosiy aloqa vositasi sifatida jamiyatning siyosiy, iqtisodiy, madaniy va ma'naviy rivojlanishida muhim omil ekanligi tahlil qilinadi. Shuningdek, tilning milliy qadriyatlarini saqlash, avloddan avlodga yetkazish hamda jamiyat birligini ta'minlashdagi vazifalari ochib beriladi.

Kalit so'zlar: til, jamiyat, til taraqqiyoti, davlat tili, milliy qadriyat, madaniyat, kommunikatsiya, ma'naviyat, globallashtirish, til siyosati.

Til insoniyatning eng muhim aloqa vositasi bo'lib, jamiyat taraqqiyotida beqiyos o'rin egallaydi. Insonlar o'rtasidagi muloqot, fikr almashish va ijtimoiy munosabatlar aynan til orqali amalga oshadi. Til nafaqat kommunikativ vosita, balki xalqning ma'naviy boyligi, tarixiy xotirasi va milliy qadriyatlarini saqlovchi muhim omil hamdir. Shu sababli har qanday jamiyatning rivojlanish darajasi ko'p jihatdan uning tiliga bo'lgan munosabat bilan belgilanadi.

Jamiyat taraqqiyoti davomida til ham doimiy ravishda rivojlanib va takomillashib boradi. Siyosiy, iqtisodiy, madaniy hamda ilmiy jarayonlar tilning lug'at boyligi va uslubiy imkoniyatlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, ilm-fan va texnologiyalar rivoji natijasida yangi termin va tushunchalarning paydo bo'lishi til taraqqiyotining muhim ko'rinishlaridan biri hisoblanadi. Bu esa tilning jamiyat ehtiyojlari asosida shakllanib borishini ko'rsatadi.

Til millatning birligi va ma'naviy yuksalishini ta'minlovchi asosiy vositalardan biridir. Har bir xalq o'zining tarixiy tajribasi, urf-odat va madaniyatini til orqali avloddan avlodga yetkazadi. Shu jihatdan davlat tilining rivojlanishi va uning ijtimoiy hayotdagi mavqei mustahkamlash masalasi muhim ahamiyat kasb etadi. Mustaqillik yillarida o'zbek tiliga davlat tili maqomining berilishi uning jamiyatdagi nufuzini yanada oshirdi.

Tilning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni masalasi tilshunoslik fanida muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo'lgan mavzulardan biri hisoblanadi. Til insonlar o'rtasidagi asosiy aloqa vositasi sifatida jamiyatning barcha sohalarida faol ishtirok etadi. Professor Sh. Shoabdurahmonov til va jamiyat munosabatlarini tahlil qilar ekan, "til jamiyat taraqqiyotining mahsuli bo'lib, insonlarning ijtimoiy faoliyati jarayonida shakllanadi va rivojlanadi" deb ta'kidlaydi [1; 34]. Olimning fikricha, til jamiyatdagi siyosiy, iqtisodiy va madaniy o'zgarishlarga mos ravishda boyib boradi. Shu sababli har bir davrning ijtimoiy hayoti tilning

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

lug‘at boyligi, grammatik qurilishi hamda uslubiy imkoniyatlarida o‘z aksini topadi. Tadqiqotlarda tilning nafaqat aloqa vositasi, balki millatning ma‘naviy boyligi ekanligi ham alohida qayd etiladi.

Til va millat munosabatlari masalasi professor N. Mahmudov ilmiy qarashlarida ham keng yoritilgan. Olim “til millatning ruhiyati, tafakkuri va ma‘naviy qiyofasini namoyon etuvchi asosiy vositadir” deb ta‘kidlaydi [2; 52]. Tadqiqotchining fikricha, xalqning tarixiy xotirasi, urf-odatlar, qadriyatlar va madaniy merosi til orqali avloddan avlodga yetkaziladi. Shu jihatdan davlat tilining rivojlanishi milliy taraqqiyotning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Olim, shuningdek, globallashtirish sharoitida milliy tilning mavqei saqlash masalasi dolzarb ekanligini qayd etib, xorijiy tillarning ta‘sir ostida milliy til me‘yorlarini asrab-avaylash zarurligini ta‘kidlaydi. Bu esa til siyosatining jamiyat taraqqiyotidagi muhim o‘rnini ko‘rsatadi.

Tilning kommunikativ vazifasi va uning jamiyatdagi ijtimoiy ahamiyati A. Nurmonov tadqiqotlarida ham chuqur tahlil etilgan. Olim “til jamiyat a‘zolari o‘rtasidagi fikr almashish va o‘zaro munosabatlarni ta‘minlovchi muhim ijtimoiy hodisadir” degan fikrni ilgari suradi [3; 41]. Tadqiqotlarda ilm-fan, texnologiya, ta‘lim va iqtisodiyotning rivojlanishi til taraqqiyotiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatishi qayd etilgan. Xususan, zamonaviy texnologiyalar va internet tarmog‘ining keng rivojlanishi natijasida o‘zbek tilining lug‘at tarkibiga ko‘plab yangi termin va tushunchalar kirib kelmoqda. Olimning fikriga ko‘ra, bu jarayon tilning zamonaviy ehtiyojlar asosida boyib borayotganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, yangi so‘z va terminlarning adabiy til me‘yorlariga mos ravishda qo‘llanishi muhim vazifa sifatida baholanadi.

Adabiy til me‘yorlari va nutq madaniyati masalalari professor E. Begmatov ilmiy izlanishlarida alohida o‘rin tutadi. Olim “adabiy norma tilning barqarorligini ta‘minlaydigan hamda jamiyatdagi nutq madaniyatini shakllantiradigan asosiy omildir” deb ta‘kidlaydi [4; 67]. Tadqiqotlarda ommaviy axborot vositalari, matbuot, televideniye va internet nashrlarining adabiy til rivojiga ta‘sir keng yoritilgan. Olimning fikricha, ta‘lim tizimi va davlat til siyosati adabiy til me‘yorlarini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, mustaqillik yillarida o‘zbek tiliga davlat tili maqomining berilishi uning jamiyatdagi nufuzini yanada oshirdi. Natijada o‘zbek tilining ilmiy, rasmiy va publitsistik uslublari rivojlanib, uning qo‘llanish doirasi kengaydi. Bu esa tilning jamiyat taraqqiyotidagi o‘rni tobora ortib borayotganini ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shoabdurahmonov Sh., Asqarova M., Hojiyev A., Rasulov I. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – Toshkent: O‘qituvchi, 1980. – 448 b.
2. Mahmudov N. Til va ma‘naviyat. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2009. – 220 b.
3. Nurmonov A. Tilshunoslik nazariyasi. – Toshkent: Sharq, 2008. – 286 b.
4. Begmatov E. Nutq madaniyati va adabiy norma. – Toshkent: Fan, 1988. – 160 b.

